

Катерина А. Алексєєва*

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті досліджено функціональний підхід до визначення держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин. Встановлено, що монополізація державою політичної влади завжди супроводжувалася посиленням позицій держави у соціальній сфері суспільства. Здійснено визначення умов та характеристик держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин з позицій функціонального підходу. На підставі цього встановлено, що при трактуванні владних повноважень держави у економічній сфері суспільства домінувала теорія мейстрімної економіки.

В масштабі економічної системи суспільства визначено типи економічної влади: за колом суб'єктів, на рівні суспільства, на рівні груп суб'єктів.

Встановлено, що переходи між станами розвитку національних економік супроводжуються не лише змінами у конфігурації факторів виробництва, але й змінами економічних відносин суб'єктів, коли відбуваються:

а) трансформації у структурі владних сил в межах певних країн, змінюються конфігурації владних впливів у світовому господарстві;

б) зникають/з'являються нові гравці – носії консолідованої (економічної) (перед усім) влади в межах країни;

в) складається новий глобальний господарський порядок з новими вимогами, вадами і перевагами щодо поведінки учасників господарських процесів на національному і глобальному рівнях.

Доведено, до розподіл економічної влади між суб'єктами економічних відносин, якщо він визначений як сутність економічної політики держави, є однією з її економічних функцій, що спрямована на забезпечення господарського порядку «економічного народовладдя та суверенітету держави».

Ключові слова: конкурентна поведінка, економічна конкуренція, інституціонально-економічний суб'єкт національної економіки, функціональний підхід.

Табл. 1. Літ. 6.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-1-269-124-128

Kateryna A. Alekseeva

FUNCTIONAL APPROACH TO THE DETERMINATION OF THE STATE AS AN INSTITUTIONAL SUBJECT OF ECONOMIC LEGAL RELATIONS

The article examines the functional approach to defining the state as an institutional subject of economic legal relations. It was established that the state's monopolization of political power was always accompanied by a strengthening of the state's position in the social sphere of society. The conditions and characteristics of the state as an institutional subject of economic legal relations from the standpoint of a functional approach have been defined. Based on this, it was established that the theory of master economy dominated the interpretation of the state's powers in the economic sphere of society.

On the scale of the economic system of society, the types of economic power are defined: by the circle of subjects, at the level of society, at the level of groups of subjects.

¹ National Academy of Management. Ukraine

It has been established that transitions between the states of development of national economies are accompanied not only by changes in the configuration of production factors, but also by changes in the economic relations of subjects when:

a) transformations in the structure of power within certain countries, changing configurations of power influences in the world economy;

b) new players disappear/appear - carriers of consolidated (economic (primarily) power within the country;

c) a new global economic order is created with new requirements, disadvantages and advantages regarding the behavior of participants in economic processes at the national and global levels.

It has been proven that the distribution of economic power between subjects of economic relations, if it is defined as the essence of the economic policy of the state, is one of its economic functions aimed at ensuring the economic order of "economic people's power and state sovereignty".

Keywords: competitive behavior, economic competition, institutional and economic subject of the national economy, functional approach.

Peer-reviewed, approved and placed: 15.11.2023.

Постановка проблеми. Дослідження ролі держави у всіх сферах функціонування суспільства найчастіше базується на функціональному підході. За яким зазвичай соціологи, політологи і правознавці визначають суб'єктну приналежність різних форм державної влади, у т.ч., економічної. Необхідність постійного дослідження ролі держави та влади в економічній сфері потребує постійної та ретельної уваги. В сучасних умовах кількість та через надмірну мінливість факторів, що впливають на внутрішній стан та визначають зовнішнє середовище актуальність цих досліджень набуває надважливої ваги. Виникає потреба у поглибленому вивченні функціонального підходу до визначення держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження функціонального підходу до визначення держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин здійснювалося в роботах С.В. Білошицького [1], В.С. Литвин [7], А.Г. Герасименка [2-3], Д.В. Задихайло [5]; та ін. Їх праці були присвячені дослідженню економічної влади та економічного народовладдя, економічного змісту та напрямків трансформації економічних систем тощо

Враховуючи сказане, **метою дослідження** даної роботи є визначення держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин з позицій функціонального підходу.

Основні результати дослідження. Монополізація державою політичної влади завжди супроводжувалася посиленням позицій держави у соціальній сфері суспільства.

За функціональним підходом достатньо довгий час при трактуванні владних повноважень держави у економічній сфері суспільства домінувала теорія мейстрімної економіки (неокласичний мейстрім), у якій припускається, що держава має поводитися таким чином, щоб відповідати умовам та характеристикам, які зазначені в табл. 1.

Навіть в часи повного панування ідеології ринкового саморегулювання, відмічає А. Герасименко, позиції протекціоністів, ратуєчих за посилення ролі держави, залишалися досить потужними через: розквіт монополій, що

примусив до запровадження антитрестовського законодавства та пов'язаних з ним відповідних державних інституцій; початок Великої депресії, значно підштовхнутий безроздільним свавіллям ринку та мінімальною участю держави у соціальних та економічних макропроцесах [7]. Багато держав вдалися до запровадження інститутів державного регулювання економіки, вибору кейнсіанської політики державного стимулювання попиту, що пододало ринковий моноцентризм інституційної матриці тогочасного індустріального капіталізму, та одночасно «знецінило» досягнення одержавнено-планової економічної системи соціалізму.

Таблиця 1. Умови та характеристики держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин з позицій функціонального підходу,
укладено автором за даними джерел [3, 4, 6, 8]

№	умова	характеристика
1	не завадити раціоналізму господарюючих суб'єктів	Господарська поведінка приватного бізнесу є апіорі раціональною (співставлення вигід і витрат у прийнятті рішень є обов'язковою умовою прийняття господарських рішень) та егоїстичною (домінування власних інтересів), що дозволяє йому створювати конкурентні переваги;
2	не абсолютизувати вплив психологічних чинників	у суспільстві століттями склалася установка, що «позитивні» психологічні дії (альтруїзм, схильність до жертвності, тощо) є непродуктивними з точки зору раціональності, а «негативні» обставини психологічного характеру (навмисне порушення контрактів, негідкування обманом, непрофесійність, тощо) можна умовно вважати «технічними» чинниками появи неочікуваних витрат,
3	наявність практично безкоштовної і доступної релевантної інформації щодо ринків, господарських суб'єктів тощо	Втручання держави у господарські процеси, але й виконання необхідних економічних і соціальних функцій має бути мінімальним.

Більшість авторів [1, 3, 5] вважають, що в масштабі економічної системи суспільства, можна визначити такі типи економічної влади:

1) за колом суб'єктів: одноособову та сукупну (консолідовану та стихійну). Цей критерій отримує дослідницький потенціал, коли мова піде про характер консолідації:

а) на рівні суспільства (вирішення спільних внутрішньо-національних господарських проблем (екології, інновацій, зайнятості, інфляції, нарешті економічного зростання) чи загально-господарських проблем імперативного типу (національна економічна безпека);

б) на рівні груп суб'єктів, які переслідують власні (групові, кланові тощо) цілі.

Вивчення одноособної економічної влади виводить вчених на нанорівень досліджень, отже, концентрується на визначенні владних особливостей

домогосподарств та індивідів середнього і значного рівнів достатку. За цією проблематикою багато соціологів у своїх історичних екскурсах торкаються проблем майна і сили впливу найбагатших осіб світу, не лише правителів, але й власників (співвласників) світових ТНК, МНК тощо, глобальна економічна влада яких стає умовою захоплення політичної влади.

Свій науковій праці Задихайло Д.В. визначає «Публічна макроекономічна влада, пов'язана вочевидь з роллю у макроекономічних процесах держави та інших колективних (консолідованих, у термінології автора) суб'єктів, які здійснюють різний за обсягом і силою впливу макроекономічний вплив». [5]

В аспекті сказаного, ми згодні з висновками А. Герасименко стосовно того, що:

- по-перше, економічна влада, зародившись із власності на економічні блага (точніше, на ресурси, перед усім на землю, а надалі на технічні засоби виробництва благ, на використання робочої сили найманих робітників), пройшла тривалу еволюцію, протягом якої переміщувалася від одного фактору виробництва до іншого [3];

- по-друге, стани національних економічних систем залежать від домінування того чи іншого виду продуктивних сил: землі робочої сили (некваліфікованої з ручною/напівмеханізованою працею) капіталу (промислового, надалі фінансового) знань [2] та, відповідно, форм і видів власності.

Ми маємо додати, що переходи між станами розвитку національних економік супроводжуються не лише змінами у конфігурації факторів виробництва, але й змінами економічних відносин суб'єктів, коли відбуваються:

- а) трансформації у структурі владних сил в межах певних країн, змінюються конфігурації владних впливів у світовому господарстві;

- б) зникають/з'являються нові гравці – носії консолідованої (економічної) (перед усім) влади в межах країни;

- в) складається новий глобальний господарський порядок з новими вимогами, вадами і перевагами щодо поведінки учасників господарських процесів на національному і глобальному рівнях.

Розподіл економічної влади між суб'єктами економічних відносин, якщо він визначений як сутність економічної політики держави, є однією з її економічних функцій, що спрямована на забезпечення господарського порядку «економічного народовладдя та суверенітету держави».

Висновки. В статті досліджено, до монополізація державою політичної влади завжди супроводжувалася посиленням позицій держави у соціальній сфері суспільства. На підставі визначення умов та характеристик держави як інституціонального суб'єкта господарських правовідносин з позицій функціонального підходу встановлено, що при трактуванні владних повноважень держави у економічній сфері суспільства домінувала теорія мейстрімної економіки.

Визначено типи економічної влади, які враховано при масштабі економічної системи суспільства: за колом суб'єктів, на рівні суспільства, на рівні груп суб'єктів.

1. Білошицький С.В. Економічна влада як фактор функціонування політичних систем і державності сучасних ліберальних демократій. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К., 2009. Вип. 22. https://shron1.chtyvo.org.ua/Biloshytskyi_Serhii/Ekonomichna_vlada_iak_faktor_funktsionuvannia_politychnykh_system_i_derzhavnosti.pdf;
2. Герасименко А.Г. Економічний зміст та напрямки трансформації економічних систем. Економічний вісник. 2015. №3. С.9-19
3. Герасименко А.Г. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 600 с. С. 25
4. Задохайло Д.В. Економічна влада та економічне народовладдя: проблема правової регламентації. Право та інновації. 2014. № 1-2. С. 5-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2014_1-2_3, с. 9
5. «Мейнстрім» та інституційно-еволюційна економіка: точки протистояння. URL: https://stud.com.ua/51815/ekonomika/meynstrim_institutsiyno_evolyutsiyna_ekonomika_tochki_protistoyannya
6. Литвин В.С. Еволюція інституту президентства у досучасній політичній історії України: повноваження, роль і місце у системі державного правління. Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання Громадської організації «Академія політичних наук». К., 2016. Випуск 4. С. 161-180

-
1. Biloshytskyi S.V. Ekonomichna vlada yak faktor funktsionuvannia politychnykh system i derzhavnosti suchasnykh liberalnykh demokratii. Gileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats. K., 2009. Vyp. 22. https://shron1.chtyvo.org.ua/Biloshytskyi_Serhii/Ekonomichna_vlada_iak_faktor_funktsionuvannia_politychnykh_system_i_derzhavnosti.pdf;
 2. Herasymenko A.H. Ekonomichnyi zmist ta napriamky transformatsii ekonomichnykh system. Ekonomichnyi visnyk. 2015. №3. S.9-19
 3. Herasymenko A.H. Rynkova vlada: dzherela, masshtaby, naslidky : monohrafiia. K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2014. 600 s., s.25
 4. Zadykhailo D.V. Ekonomichna vlada ta ekonomichne narodovladdia: problema pravovoi rehlemen-tatsii. Pravo ta innovatsii. 2014. № 1-2. S. 5-11. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2014_1-2_3, s. 9
 5. «Meinstrim» ta instytutsiino-evoliutsiina ekonomika: tochky protystoiannia. URL: https://stud.com.ua/51815/ekonomika/meynstrim_institutsiyno_evolyutsiyna_ekonomika_tochki_protistoyannya
 6. Lytvyn V.S. Evoliutsiia instytutu prezidentstva u dosuchasnii politychnii istorii Ukrainy: povno-vazhennia, rol i mistse u systemi derzhavnoho pravlinnia. Suspilno-politychni protsesy. Naukovo-popu-liarne vydannia Hromadskoi orhanizatsii «Akademii politychnykh nauk». K., 2016. Vypusk 4. s.161 -180